

קול צופיד

מִן הָרָאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרָה"ג הַמְקוּבֵּל הָא-לֵקִי
הָרַב מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

ויחי - תשס"ב - מאת מִן הָרָאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרָה"ג מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

מפני שנאמר בו (יחזקאל כד ב) 'בעצם היום הזה' כמו ביום הכפורים ולא ידעתי מנין לו זה, עכ"ל. הב"י חולק עליו בדין זה ושום צום לא דוחה שבת, רק יוה"כ דוחה שבת.

מטרת הצום - חזרה בתשובה

עיקר הצומות שקבעו חז"ל היא שנתבונן במעשינו ונשוב בתשובה, וזה מה שגרם לחורבן הבית שלא נתנו אל לבם לעזוב מעשיהם הרעים בזמן המצור. וכך כותב הרמב"ם (פ"ה מהל' תענית הל' א-ג') "יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות, בחינת כל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימיו, כאילו חרב בימיו. שבזכרון דברים אלו נשוב להטיב שנאמר והתודו את עונם ואת עון אבותם וגו'". כלומר, עצם המצוה בצומות הללו היא לשוב בתשובה ולהרהר על מעשינו הרעים, ומי שלא עשה כן לא יצא לכאורה ידי חובתו בשלמות, שלא קיים בעצמו את מה שרצו חכמים בקביעת צומות אלו. ועוד, שהיו נוהגים לתת צדקה לעניים, ולא לשם פדיון אלא לשם צדקה, שיש מצוה מיוחדת לתת צדקה ביום התענית. אין ללכת ולטילל ביום התענית. ניתן לעבוד ביום הצום (רק בטי' באב ישנו דין שלא לעבוד כדי שלא יסיח דעתו מהצום, וכן אבל), אבל יש להוסיף בתפילה ובקריאת תהילים ובסליחות. והעיקר הוא, שברון הלב "הלכוף כאגמן ראשו", ולא הצום.

על פי הרמב"ם (הלכות תענית פ"א ה"א, פ"ב ה"ג) ושו"ע (סי' תקע"ו סעי' א') וקריאתם של מרגן ורבנן, אדמו"רים, מקובלים, ראשי ישיבות רבני ערים וישובים שליט"א, עקב המצב הקשה בארץ ישראל נתכנס כולנו לעצרת תפילה וזעקה בכותל המערבי ביום חמישי י"ט טבת בשעה 15:30 אחה"צ.

אבלות נקבעה על חורבן בית שני שהוא חמור מהראשון

יש מחלוקת אם נבקעה העיר בתשעה בתמוז או ב"ז תמוז. מקור הדברים הוא בנביא (שם ג' ד') "בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ וַיִּחָזֶק הָרָעָב בְּעִיר וְלֹא הָיָה לָהֶם לֶעֶם הָאָרֶץ. וַתִּבְקַע הָעִיר וְכָל אֲנָשֵׁי הַמְּלָכָה הִלְיָלָה דָּרָךְ שָׁעַר בֵּין הַחֲמַתִּים אֲשֶׁר עַל גֵּן הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁדְּדוּ עַל הָעִיר סָבִיב וַיִּלְךְ דָּרָךְ הָעִירָבָה", וכן בירמיה נ"ב כתוב שם שחזק הרעב בתשעה בו ונבקעה העיר. תוספות (במסכת ר"ה דף י"ח ע"ב ד"ה זה) מביאים ירושלמי שחולק אש"ס דין ולדעתו הובקעה העיר ב"ז בתמוז ומה שכתוב בפסוק בתשעה לחדש, קלקול חשבונות היו שם מרוב צרות שהיו להם. יש גם גמרא שמביאה את דברי רבא (תענית כ"ח) שבבית ראשון נבקעה החומה בטי' בו ובית שני ב"ז בו וקבעו אבלות וצום על בית שני ולא ראשון לפי שהוא חמור מן הראשון (שהראשון היה שומם שבעים שנה ונבנה מחדש אבל בית שני חרב עד ימינו ויהי רצון שיבנה בב"א). וכך נפסק במרן סי' תקמ"ט ס"ב. וז"ל: "אע"ג דכתיב בקרא בחודש הרביעי בתשעה לחודש הובקעה העיר, אין מתעניין בטי' בו אלא ב"ז. מפני שאע"פ שבראשונה הובקעה בטי' בו, כיון שבשניה הובקעה ב"ז, תקנו להתענות ב"ז משום דחורבן שני חמיר לך" (ועיין בכה"מ ס"ק י"ב משם הרמב"ן שלא רצו להחמיר לצום יומיים בחודש אחד, ט' לחורבן ראשון וי"ז לחורבן שני).

כאמור נקבע לצום ב"ז בתמוז ולא בתשעה בתמוז לפי שבו נבקעה החומה בבית שני, וכל האבלות שנקבעה לדורות על החורבן, לא נקבע אלא על חורבן בית שני שהוא חמור מן הראשון. ולפי זה קשה

השיעור לעילוי נשמת :

מִן הָרָאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרָה"ג מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

פרשת השבוע : ויחי

השיעור נמסר ע"י הרב מרדכי אליהו זצוק"ל, בשנת תשס"ב.

תענית עשרה בטבת

ובחוקותיהם אין אנו מתחשבים

יש יהודים שנהגו שלא ללמוד תורה בלילה זה, בגלל שהתאריך הלועזי היום הוא איד של הנוצרים (עיין לחת"ס באגרות סופרים). הספרדים לא קבלו מנהג זה כלל, ועל כן השיעור מתקיים היום כרגיל בדברי תורה. ועוד, בארץ כמעט ובטל מנהג זה כליל, ומעט מאוד מחזיקים בו. וגם הנוהגים שלא ללמוד הלילה תורה, יכולים הערב לשמוע את השיעור הזה מדין שומע כעונה, וכיון שלנו מותר לומר דברי תורה, בשמיעתם בלבד גם הותרו בדברי התורה שכן לשומעים יש אותו הדין כמו העונה.

מהדין היה בכלל הגזרה שלא להתעסק כלל עם הגויים בימים אלו, ואסרו כל מסחר אתם שלשה ימים קודם תאריך זה, והיום בטל מנהג זה שכן גרים בתוכם ואין הציבור יכולים לעמוד בזה (עיין שו"ע יו"ד סי' קמ"ח סעי' א' ועוד דינים עד סעי' י"ב, וכתב שם הרמ"א שיש מקילים, וע"ז סומכים בארץ ובעיקר היהודים המוכרים להם בחו"ל). (יש ישמעאלי אחד ש'מקורקע' בביתו, ונמנע ממנו ללכת לחגוג בחגיגות הע"ז של הנוצרים, מה שמביא לסקירת התקשורת העולמית. להם ולו אנו שולחים מכאן שידע ויחליט להיכן הוא רוצה להשתייך, ואם הוא רוצה להשתייך לאדום עם הנוצרים, שילך ויתנצר. ועוד אנו מוסרים למנהגים שאדרבה יתנו לו לעבור, ובעוברו בגבול ישראל יעצרו ויעכבו אותו עד לביור ההאשמות הרבצות על צוארו אודות רחיצת ידיו בדם היהודי הרב שנשפך בעם ישראל כי הוא מתעתע בכולם).

אירועי עשרה בטבת וחומרתו

צום העשירי הוא צום עשרה בטבת, ומתואר בנביאים מה שארע בו. (מלכים ב פרק כה א-ב) "וַיְהִי בַשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִית לְמָלְכוֹ בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בָּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בָּא נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל הוּא וְכָל חֵילוֹ עַל יְרוּשָׁלַם וַיִּחַן עָלֶיהָ וַיִּבְנוּ עָלֶיהָ דָּיֵק סָבִיב", וביארו המפרשים שהמלוכה בשנה התשיעית הכתובה היא מלכותו של צדקיהו (עיין רש"י שכותב וז"ל "בשנת התשיעית למלכו - של צדקיהו" ומוסיף רד"ק "והיא שנת י"ז לנבוכדנאצר" וכ"כ כתבו המצודות). "וַתִּבָּא הָעִיר בַּמָּצוֹר עַד עֶשְׂרִי עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָלְכָהּ צָדֻקְיָהּ". כאן מתואר שהמצור שהטיל נבוכדנאצר על העיר היה שנתיים וחצי, שכן כתוב שהיתה העיר במצור עד השנה האחד עשרה.

מכאן שהמצור הוא לא כמו שחושבים שהיה המצור מטבת ועד תמוז באותה שנה שאז הובקעה העיר, אלא היה מצור של שנתיים וחצי. והצרה הקשה שהיתה בזמנם היא שהיו זמן רב כל כך במצור ולא שברו את לבם לחזור בתשובה. ומכאן טענה זו קבל יום זה של עשירי בטבת (שבו החל המצור) דין חמור ומיוחד. עד כדי כך שכונת הבית יוסף בשם האבודרהם שהיה ראוי שהצום ידחה את השבת כמו יום הכיפורים, וז"ל (בית יוסף סי' תק"ן ד"ה ומ"ש) "וה"ר דוד אבודרהם כתב בהלכות תענית (עמ' רנד) שעשרה בטבת הוא משונה משאר תעניות שאם היה חל בשבת לא היו יכולים לדחותו ליום אחר

קול צופיך

מנחם הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי
הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

יומי - תשס"ב - מאת מנחם הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

הנפקא-מינה בתענית שנקבעה על בית ראשון ועל בית שני

וכתב התשב"ץ: צום י' בטבת נקבע לדורות עד ביאת המשיח. וכשנבנה בית המקדש השני לא צמו, וכשחרב בשנית, חזרה תקנת הנביאים שיצונו עד שיבוא המשיח. כלומר, צום י' בטבת הוא מדברי קבלה ותקנתו למפרע (ענין שם ח"ב ס' רע"א). והוא מוסיף: "וראיתי לרמב"ם שהוא כותב שבט' באב צמו בבנין שני, וטעות סופר הוא". אבל הרמב"ם בפירושו המשניות כותב זאת בפירוש (סוף פ"א מסכת ר"ה).

ודבריו מובאים בלחם משנה ובחינוך: שאם אין נביאים לא גוזרים תעניות. והנ"מ היא, שאם נאמר שיום י' בטבת נקבע בגלל חורבן בית ראשון, והוא הוזכר בנביא, אם כן דינו מדברי קבלה ויש להחמיר בו. אבל בצומות שגזרו על בית שני יש להקל, כיון שלא נהגו בזמן הנביאים.

תענית דיבור בציבור

מה שנאמר בתשב"ץ שאין קובעים תענית על הציבור היינו דוקא תענית אוכל ומשקה, אבל תענית דיבור, טוב ויפה לעשות כן בציבור, ואנחנו הנהגנו אצלנו זה שנים רבות לקבוע תענית דיבור בימי השובבי"ם בשבת. היו שערערו על זה, שכן תענית דיבור הוא כנגד תעניות והלוא אין מתענין בשבת כלל כדאיתא בשו"ע רפ"ח ס"א, אבל כבר יישבנו את הדברים, ופעם הראיתי להם שמי שהפיץ את הרעיון של תענית דיבור והחדירה לתודעת הציבור הוא הרה"ג המקובל האלוף רבי יצחק אלפיה ע"ה, והוא עצמו כותב שבשבת מעלתו גדולה פי כמה ממעלתו ביום חול. ידועה היתה קנאותו לתענית דיבור, ופעם רצה אדם לדבר דברי חולין ביום תענית דיבור וביקשו לצאת לדבר בחוץ.

יצא הלה, דיבר מה שרצה וביקש לשוב לציבור, יצא אליו רבי יצחק אלפיה ע"ה ואמר לו שלא יחזור לבל ידביק את הציבור ביצר הרע שלו. אני מכיר כמה אנשים שבכל שבת עושים ת"ד של דברים בטלים, והנהיגו כך בביתם יחד עם כל המשפחה, שלא מדברים בשבת אלא דברי תורה בלבד, אשריהם ישראל. בשבת יש מעלה מיוחדת לדיבור שכן נאמר בו 'ודבר דבר' וצריך לדעת שדיבור אסור חמור בשבת יותר מביום חול. ידוע מה שאומרים שתענית דיבור קשה יותר מתענית מאכלים, שהצ"ח של הדיבור גדול במיוחד, וכפי גודל הקושי כך גודל מעלתו, תועלתו, ושכרו.

צומות הללו ינהגו עד שיבנה בהמ"ק בב"א

הרמב"ם שהבאנו לעיל כותב שיהגו כל ישראל להתענות בהם. הביאור במה שכותב הרמב"ם שנהגו הוא לומר לנו, שאין צומות הללו אלא מנהג, ועל כן אם תהיה שנה בה יהיו כל ישראל בשלום על אדמתם, ושקט ושאנן, אין צורך להחמיר בצומות הללו. למעשה, אין נ"מ בדבר זה לגבינו שלצערנו רבו הצרות על עם ישראל מבית ומחוץ בין ליושבים על אדמתם בארץ ישראל ובין לאלו היושבים בחוץ לארץ. ענינו ראות וכלות על צרות אחרות שבאצרות הגולה, למשל בארגנטינה וכן בכל התפוצות; מגיעים אלינו פאקסים על חטיפות יהודים ועוד צרות רבות ורעות. על כן, אין לנו בררה אלא להמשיך בצומות הללו ולשוב בתשובה שלמה עד ביאת גואל צדק בב"א. בר מן דין, הרב מגיד משנה כותב על הרמב"ם שכל הצומות הללו הם חובה גמורה על ישראל בכל מקום ובכל זמן. וז"ל 'יועכש נהגו בכל המקומות כמו שכתב רבנו, והרי הן חובה על כל ישראל עד בניין בהמ"ק בב"א'. הרי שאין חילוקים ושינויים, אלא צריכים לצום עד

מדוע נקבע צום עשירי בטבת, שנקבע בגלל המצור של נבוכדנאצר שהטיל על ירושלים, והלוא זה היה בבית ראשון? וכך כותב הרמב"ם (שם הל"ב) "ואלו הן יום שלישי בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם ונכבית גחלת ישראל הנשארה וסיבב להתם גלותו, ועשירי בטבת שבו סמך מלך בבל נבוכדנאצר הרשע על ירושלים והביאה במצור ובמצוק. ושבעה עשר בתמוז וחמשה דברים אירעו בו: נשתברו הלוחות, ובטל התמיד מבית ראשון והובקעה ירושלים בחורבן שני, ושרף אפוסטומוס הרשע את התורה, והעמיד צלם בהיכל". הרי לנו שאירועי י' בטבת היו בבית ראשון ולכאורה צריכים היינו לפתוח את ספר יוסיפון ולבדוק מה ארע בבית ראשון ומה ארע בבית שני, ועל פי זה לנהוג צומות ואבלויות על החורבן?". ויבוארו הדברים בסמוך.

אין קובעים תענית ציבור מעבר למה שקבעו חז"ל

יום י' בטבת נקבע ע"י הרבנות הראשית לישראל ליום הקדיש הכללי לחללי השואה הי"ד. השואה היתה חורבן נורא ואיום בעם ישראל שלא ראו כמותה מאז היותם לגוי - הן בגישה שלהם לרצוח כל יהודי באשר הוא מנער ועד זקן, וחשבו בכך להכחיד זכרם של שונאיהם של ישראל מהעולם ח"ו, והן באכזריות בה נהגו עם קרבנותיהם, שלא היתה כמותה מאז ומעולם. ולא רק הגרמנים ימ"ש אשמים בכך, אלא גם כל האומות נוטלים חלק באותם מעשים, שכן ישבו ושקטו על אותם מעשים, ולמשל כשנתבקשו להפציץ מסילות רכבת שעליהם היו אמורות לעבור הרכבות המעבירות את היהודים למחנות ההשמדה, לא שמעו וישבו מנגד ללא מעש.

השאלה, מדוע לא קבעו יום צום על אותם אירועים קשים ואיומים, ועל אותה תקופה קשה שעברה על עם ישראל אי פעם? יישוב לדברים נמצא בתשב"ץ שכותב (שו"ת חלק ב' ס' רע"א) וז"ל "אין ספק שתקנת נביאים בארבעה צומות לא היתה על זמן גלות בבל בלבד אלא תקנה קבועה היתה כל זמן שביית המקדש חרב אפילו יבנה ויחרב אח"כ הצומות הללו קבועים הם לעולם שלא לגרוע מהם אפילו אחד מהם, ולהוסיף עליהם גם כן מפני צרות כיוצא באלו לא ראה ב"ד בישראל לקבוע צומות אחרים. והראיה לזה שהרי בלא ספק בזמן בית שני היו לששון ולשמחה וכשחרב הבית בשניה חזרו הצומות ההם כלם, כמו שמוכיח לשון התלמוד באחרון מתענית ובראשון מראש השנה (יח, ב) ולמה והלא בבית שני לא אירע כלום בטבת ובתשרי. וזאת ראה שתקנת נביאים קבועה היתה לעולם.

וכן לא מצינו שתקנו תענית על סמיכת יד רומיים על ירושלים כמו שתקנו נביאים על סמיכת יד מלך בבל על ירושלי וזאת ראה שלא ראה ב"ד בישראל לקבוע צומות אחרים ונראה הטעם בזה שחורבן ראשון היתה צרתו קשה לישראל יותר מחרבן שני וכו' וגם בבית שני לא היתה חזרה שלמה. וכו' וכיון שבעלי התלמוד למדנו שבצום החמישי יש לנהוג כל אותן חומרות השניות במשנה ובברייתות. ממילא אנו למדין שכן תקנו הנביאים בכל אותן הארבעה צומות לא פחות ולא יותר" עיי"ש שהאריך בדברים אלו מאוד. והביאור הוא שאי אפשר לקבוע תענית ציבור קבוע לעתיד יותר ממה שקבעו חכמים כלל, ורק תענית יחיד אפשר לקבוע כל אדם לעצמו על צרתו הפרטית או על צרות כלל ישראל (באופן חד פעמי ענין שו"ע ס' תקע"ו סעי' א' וכו').

קול צופיך

מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג הַמְקוּבֵּל הָא-לֵקִי
הַרְבֵּי מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

יחי - תשס"ב - מאת מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

עליו תענית, אף על פי שאוכל ושותה כל הלילה - מתפלל תפלת תענית. ובתשובת הגאונים מצאתי ברייתא, שנו רבותינו: פעמים שאדם שרוי בתענית ואינו מתפלל, ופעמים שאינו שרוי בתענית ומתפלל, הא כיצד - כאן בכניסתה, כאן ביציאתה, כלומר, ערב תענית, אף על פי שעתיד לאכול לאחר תפלה - מתפלל תפלת תענית, וליל מחרתו, אף על פי שעודנו בתענית כשמתפלל תפלת ערבית - אינו מתפלל תפלת תענית, וסוף דברי הגאונים כתבו, אבל אין אנו רגילים לומר ערבית ואפילו שחרית, שמא יארע לו אונס חולי או בולמוס ויטעום כלום, ונמצא שקרן בתפלתו (ועיין בשו"ע סי' תקס"ה במש"ב סי"ק ט', וכה"ח סי"ק טו"ב).

ולמעשה, בליל ט"ב אומרים 'עננו' גם בערבית. בשאר צומות: י"ז בתמוז, ג' תשרי, י' בטבת אומרים אותו כסברת השו"ע בשחרית ומנחה, היחיד ב'שמע קולנו', והש"צ בין 'גואל' ל'רופא' (עיין סי' תקס"ה סעי' ג', ובסי' תקס"ו סעי' א'). ולסוברים כרמ"א, בשחרית רק הש"צ אומר בין 'גואל' ל'רופא', והיחיד לא אומר. ובמנחה היחיד אומר ב'שמע קולנו', והש"צ בין 'גואל' ל'רופא' (עיין לרמ"א שם).

נשיאת כפים בשחרית ובמנחה (ודין כהן שלא צם)

בענין ברכת כהנים: מנהג ירושלים הוא שעולים הכהנים לדוכן בכל ימות השנה, גם בתשעה באב, גם בימים טובים, ואפילו האבלים בשבעת ימי אבלותם עולים לדוכן. כהן שלא צם ורוצה לעלות לדוכן, רשאי לעלות לדוכן בשחרית לישא את כפיו שכן אין בזה שום פרהסיא או היכר, שכן הוא נושא את כפיו כל השנה ללא הגבלה. אבל במנחה לא יעלה אם הוא לא צם. יש מי שאומר שאם הוא יחיד בבית הכנסת שלו, ולא רוצה שידעו שאין הוא מרגיש טוב, והרי אם לא יעלה לדוכן יתפרסם הדבר שאין הוא צם, ואינו רוצה שיקלו בתעניות וילמדו ראייה ממנו, מתירים לו לעלות לדוכן במנחה למרות שהוא לא צם, ובלבד שלא ילמדו ממנו. אבל זה ברור שאין דין זה אלא בדיעבד, אבל לכתחילה מוטב שילך להתפלל במניין אחר ששם יש כהנים אחרים, או שיתפלל מנחה גדולה וכדומה, ובלבד שלא ייאלץ לעלות לדוכן בדיעבד (ועיין בכה"ח סי' תקס"ו סי"ק מ"ו).

תספורת, רחיצה, הליכה לבית הקברות

מעיקר הדין מותר להסתפר בצום י' בטבת. וכן מותר להתרחץ, וכן לשוט בים או באגם, ורק בט"ב אסור. אבל כבר אמרו חכמים שזה לא מכובד, לפי שיום צום הוא יום שברון לב ולא יום טיולים; ואין שום חשבון נפש בבריכה ובטיולים (עיין לכה"ח שם סי"ק י"ב, ומש"ב שם סי"ק ו'). ויש שנהגו ללכת לבית הקברות ששם קל לאדם לשבור את לבו ולשוב ממעשיו הרעים, שהרי שם רואים מהו סוף כל האדם. יש ביה"ק של עניים, ויש של עשירים, ומורגש הדבר בצורת המצבות המפוארות והיפות שיש שם. אני נוהג לומר שלשם כדאי יותר ללכת, שהרי על המצבות הללו כתוב שהיה עשיר גדול בחייו, ומכובד בעמיו, אבל אחרי הכל כלום לא עזר לו, ולא לקח עמו מאומה, ועל כן נשבר הלב ולומדים מהו המקח האמיתי שישתדל האדם לקחת ולקנות בימי חייו, רק תורה ומצוות ומעשים טובים (ועיין לשו"ע סי' תקפ"א סעי' י"ד, ולמש"ב סי"ק כ"ז, ולכה"ח שם סי"ק צ"ה).

אכילת בשר בליל התענית

כתוב שלא טוב לאכול בשר בליל התענית, אבל אדם שיקשה עליו לצום ללא אכילת בשר בליל הצום - יאכל ואין בזה כל איסור. רק

שיבא הגואל ויבטל אותם בבניין בית מקדשנו ותפארתנו בב"א. לאור דברים אלו נלמד כמה הלכות שאפשר להקל בהם בצום זה במקרה הצורך.

דין חולה, מעוברות ומניקות בצום י' בטבת

צום זה קל יותר מצום ט"ב. הני"מ תהיה במידה וקשה התענית כגון על חולה או מעוברת ומניקה וכד'. אם אדם חולה, אף על פי שאינו מצטער הרבה, אינו חייב לצום בו. אם יש לו ולו רק קצת חום או שפעת, וצריך לקחת כדורי אנטיביוטיקה שמצריכים שתייה מרובה ואכילה בזמן נטילתם - ישנה ויאכל כל צרכו ולא יחשוש. אם עד מחר לא יבוא המשיח, (שכן הוא יכול לבוא גם בלילה שהרי לילה של אמריקה היא יום אצלנו, או שיבא אליהו הנביא ויבשר לנו שהוא בדרך להגיע בבוקר), יחולו דינים אלו, וכל אדם יהיה פוסק לעצמו שאם מרגיש לא טוב, לא צריך להיות מסוכן כדי לאכול ולשתות. וכן מעוברת ומניקה לא תחכה להצטער הרבה (ופעמים שמביא הצום למעוברת להתייבשות וסכנה לה ולעוברת) אלא תוכל לאכול ולשתות. הכלל במעוברות הוא שאין להן לצום בצום זה, אלא ידעו שכשגזרו צומות הללו, לא היו מעוברות ומניקות בכלל הגזירה כלל. ואם תרצה לצום, אין הדבר אלא לתועלתה בלבד, ועל כן לא תצטער בדבר זה כלל, ומרגע שתרגיש חולשה לא תחכה אלא תאכל מייד (עיין לח"א כלל קל"ג סעי' ו', וכה"ח סי' תקי"ן סי"ק ד', ומש"ב סי"ק ב').

הנהגת האכילה לחולים

כל האמור לעיל אודות המותרים באכילה ושתייה ביום זה אינו אלא בצנעא ובביתם, ואין להקל ראש בזה ולאכול בראש כל חוצות. כמו כן, צריך לדעת שעל אף שהותרו באכילה, לא יבואו משום כך לאכול ממתקים ותענוגים, אלא אוכל בסיסי ובריא הנצרך לגוף ותו לא (כה"ח סי"ק ז', ומש"ב סי"ק ה'). פעם ראיתי יהודי שאוכל ביום י"ז בתמוז ברחוב הומה [פנ] גלידה. נגשתי אליו ואחלתי לו רפוי"ש, שכן אם הוא אוכל גלידה ביום זה אינו אלא משום שהוא חולה והוא צריך גלידה לרפואתו. משאמר לי שאין זה רפואה לו אלא שהוא ממילא לא צם, אמרתי לו שעליו לזרוק את הגלידה מייד, שכן היתר האכילה ביום צום, אינו אלא בצינעא ובדאי לא ברחוב ראשי ומרכזי, וגם אינו אלא על מאכלים הנצרכים לקיום ותו לא. גם לילדים חלים אותם הדינים, שכן ילדים אינם צמים עד גיל 3 שנה ויום אחד לבנים וגיל 12 שנה ויום אחד לבנות - וגם כשיאכלו לא יאכלו אלא דברים הצריכים להם ולא יאכלו מעדנים (עיין כה"ח שם סי"ק ט', ומש"ב סי"ק ה').

אמירת 'עננו'

בהלכה כתוב: "הכל חייבים להתענות ארבע צומות הללו, ואסור לפרוץ גדר" (שו"ע סי' תקי"ן סעי' א'). ביאור הדברים הוא שכל מי שיכול לצום ולא צם, הוא פורץ גדר (ועיין כה"ח שם סי"ק א', ומש"ב בביאור).

אמירת 'עננו' בתפלה: מנהג האשכנזים שלא לומר עננו אלא במנחה בלבד, הספרדים אומרים אותו בכל תפילות היום (שו"ע סי' תקס"ה סעי' ג'). יש בין הספרדים הנוהגים לאמר 'עננו' כבר בערבית ליל התענית, והולכים לאכול אח"כ. ומקורם בדברי רש"י שמביא את תשובת הגאונים, וז"ל (שבת כד, א ד"ה ערבית): "לילי כניסתו, ואף על פי שאוכל ושותה כל הלילה מתפלל תפלת תענית מאחר שכנס היום, והכי נמי אמר רב הונא במסכת תענית (יא ע"ב), יחיד שקבל

קול צופיך

מנחם הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי
הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

ויחי - תשס"ב - מאת מנחם הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

ולמעשה אינו צריך לצום ביום אחר ואם יש לו הרגשה לא טובה בזה שאינו צם (אע"פ שזה מחמת חולל) מה שאוכל יפדה בצדקה (עיין לשו"ע סי' תקנ"ב, מש"ב סי' ק"ג, ד', ועיין בכה"ח סי' תקמ"ט סי' ק"ז).

שכח ולא אמר 'עננו'

כתוב בגמרא: "בתעניות אומר מעין המאורע". ועוד אומרת הגמרא: "ואין בהם הזכרה בברכת המזון". ועל כן, חולה שאוכל ביום התענית ורוצה לומר 'עננו' בברכת המזון אינו יכול להוסיף, וגם לא ב'הרחמך'.

וכתוב: "מקום שאין בו קרבן מוסף כו' כגון תענית ערבית שחרית ומנחה, מתפלל שמונה עשרה ואומר מעין המאורע בשומע תפילה" (שבת דף כ"ד ע"א). אבל שליח ציבור אומר מעין המאורע בין ברכת 'גואלי לירופא חולי עמו ישראל' (עיין שו"ע סי' תקס"ו סעי' א'), ש"צ שהתחיל ברכת 'רפאנו' ועוד לא אמר "ברוך אתה ה' רופא" וכו' היינו שלא הזכיר שם ה', אפי' אמר "ברוך אתה" - חוזר ואומר עננו עם חתימה.

ואם שכח ולא אמר 'עננו' והמשיך 'רופא חולי עמו ישראל', ימשיך תפילתו ובברכת 'שומע תפילה' יאמר 'עננו', ולא יחתום 'העונה לעמו ישראל בעת צרה' אלא חותם 'שומע תפילה' (עיין שו"ע סי' קי"ט סעי' ד' ולחוננים עליו).

יחיד אומר 'עננו' בברכת שומע תפילה. ואם שכח - אינו חייב לחזור, אלא יאמר ב'אלוקי נצור' (עיין לשו"ע סי' תקס"ו סעי' ב'). ואפי' אמר רק "ברוך אתה ה'" של שומע תפילה - לא חוזר (עיין כה"ח תקס"ה סי' ק"א).

אין לילדים לצום אפילו תענית שעות

יש עניין טוב לחנך את הילדים הקטנים בצומות של יום כיפור או תשעה באב, ונוהגים להרגיל אותם בתענית שעות, כלומר שיאחרו את שעת ארוחתם בשעה או שתיים לפי גודלו ובריאותו של הילד. בשאר הצומות אין לחנך ילדים לצום אפילו תענית של שעות בלבד, אלא בנים שהגיעו לגיל 13 שנה ויום אחד יצומו, ובנות בהגיען לגיל 12 שנה ויום תצומנה. אבל מתחת לגילאים הללו לא ירגילו אותם כלל (עיין לכה"ח סי' תקנ"א סי' ט', ולמש"ב סי' ק"ה).

תענית חלום בשבת

כתוב בשו"ע בהלכות שבת (סי' רפ"ח): אדם שחלם חלום לא טוב יכול לצום תענית חלום בשבת. וכן אם ראה בחלומו על איש יהודי אחר שימות או יחלה - יתפלל עליו ויתן צדקה עבורו ויתענה (החולם). או שיאמר ברמז לחברו שצריך רחמי שמים, ויעשה תשובה, אבל לא יאמר לו בפירוש שחלם עליו שימות וכדו' כי מפני רוב הפחד יכול הוא שימות בלא עת, ויש נספה בלי עתו (עיין כה"ח שם סי' קמ"ח סי' ק"א).

מו"ר הרב הגאון יהודה צדקה ע"ה היה אומר, בחו"ל יש להרבה אנשים פסיכולוגים שהם מתייעצים אתם בכל מיני תחומים. פעם אחת היה אדם שקנה כרטיס הגרלה בארה"ב וזכה בכמה מליוני דולרים. משפחתו ידעה בזה והוא לא ידע, והם התחבטו בשאלה כיצד יאמרו לו שזכה בהגרלה, שמא מרוב שמחה ימות. ועל כן המשפחה הלכה לפסיכולוג שיאמר להם מה לעשות. הפסיכולוג נפגש עם הזוכה ואמר לו: קנתי כרטיס פיס? אמר לו: כן קניתי. אמר לו הפסיכולוג: מה היית עושה אם היית מרוויח מאה שקל? ענה לו: הייתי משלם למכולת. שאלו שוב: ומה אם תרוויח אלף שקל? אמר

בערב ט' באב מחמירים שלא לאכול מאכלי בשר, ונהגו להחמיר מר"ח אב.

אכילה ושתיה לפני עמוד השחר

יש אנשים שהם רגילים לאכול כל כמה שעות. כמו שאומרים חז"ל שבהיות עם ישראל במדבר היו אוכלים כל הזמן (עיין יומא עה, ב), ונהנו מהמן ואכלוהו כל היום. אמר להם משה רבנו שצריכים לקבוע להם זמן מתי לאכול וזה חשוב מאוד, שנאמר "בין הערביים תאכלו בשר ובבוקר תשבועו לחם" (שמות ט"ז פסוק י"ב). ואם רוצה לאכול באמצע מעט ולטעום לית לן בה, רק שיתמיד בקביעות האכילה שהיא דבר חשוב לעצמו.

ישנם אנשים שקשה עליהם הצום, ורוצים לקום לפני הצום מוקדם בבוקר ולאכול או לשתות כדי לחזק את גופם. מה דין אדם שרוצה לאכול או לשתות קודם עמוד השחר?

רש"י אומר (תענית י"ב): שלמעשה הצום מתחיל מהלילה, ולכן אם ישן שנת קבע כאלו קיבל עליו את התענית, וכשיקום אסור לו לאכול או לשתות.

דעת השו"ע (סי' תקס"ד): רק אם התנה, דהיינו שאם יקום יאכל או ישתה - יכול לאכול או לשתות לפני עמוד השחר.

דעת הרמ"א: אם הוא רגיל לקום ולשתות אינו צריך לעשות תנאי. וז"ל: "וי"א בשתייה אין צריך תנאי דמסתמא דעתו של אדם לשתיה אחר השינה, והוא כאילו התנה". מכיון שהוא רגיל לקום כל בוקר לפני עמוד השחר ולשתות - יכול לעשות כן. וביום רגיל שאינו צם אם קם אחרי עמוד השחר, אינו יכול לשתות קודם התפילה. אלא אם כן הוא רעב או צמא שבכלל חולים הם ויכולים לשתות קודם התפילה (עיין שו"ע סי' פ"ט סעי' ד').

דעת המש"ב: צריך לעשות תנאי, אפילו על השתייה כסברת השו"ע. דעת חכמי הקבלה: אם ישן שנת קבע לא יאכל לפני עמוד השחר ואפילו עשה תנאי, אבל לשתות מותר. אא"כ הוא רעב שאם לא יאכל לפני עמוד השחר לא יוכל לצום, מותר גם לפי חכמי הקבלה.

לענין אדם שרעב ורוצה לאכול ולשתות קודם התפילה ביום שבת, ישנה מחלוקת: דעת המש"ב: צריך לקדש לפני האכילה והשתיה (ביאור להלכה סי' רפ"ט ד"ה חובת). דעת כה"ח: מספיק שיאכל מה שמתירים לו לאכול ולא נוסף עליו שתיית יין של הקידוש (שם סי' ט"ו).

נוסח 'יהי רצון' בתפילת מנחה

כתוב בשו"ע: ביום התענית בתפילת מנחה קודם שעוקר רגליו, לפני 'יהי רצון' השני, יאמר: "רביש"ע גלוי לפניך בזמן שבת המקדש קיים, אם אדם חוטא הוא מקריב קרבן, ואין מקריבים ממנו אלא חלבו דמו ומתכפר לו. ועכשיו ישבתי בתענית ונתמעט חלבי ודמי, יהי רצון מלפניך שיהא חלבי ודמי שנתמעט כאילו הקרבתי לפניך על גבי המזבח ותרגני", ואח"כ יאמר 'יהי רצון' וכו'. ובגמרא כתוב לומר נוסח זה (מופיע בסידורים, עיין ברכות דף י"ז, ושו"ע סי' תקס"ה סעי' ד').

מי שאינו יכול לצום

אדם שיש לו חום בלבד או הרגשה שאינה טובה שמחמתה אינו יכול לצום. י"א: שיצום למחרת. וי"א: אם אינו חייב לצום היום מחמת סיבה כלשהיא, פטור מלהשלים את הצום למחרת.

קול צופיך

מנחם הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי
הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

ויחי - תשס"ב - מאת מנחם הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

למו"ר הרב ענטבי ואמר לו שהוא נותן לאנשים סחורה ושוכח למי נתן. אמר לו הרב ענטבי ע"ה: אתה מתפלל מנחה? ענה לו: אני מתפלל ערבית שתיים. אמר לו: תתפלל מנחה. אותו אדם התפלל מנחה ורק אמר 'ה' שפתי תפתח' נזכר בכל מי שהוא נתן לו סחורה, וכשהגיע ליעושה שלום היה לו כבר רשימה בראש. בא לרב ענטבי ע"ה ואמר לו: הסגולה שנתת לי נפלאה - זה אומרים לעם הארץ. וכמובן אין לאדם ללמוד דבר תורה לפני השינה כדי שתבא לו שינה אלא ילמד תורה לשמה וכדי שישן מתוך קדושה וטהרה.

האם מותר לצום בשבת

יש מי שאומר: שישנו חיוב אכילה בשבת מדאורייתא, דכתיב "אכלוהו היום כי שבת היום לה'". ויש מי שאומר: שאכילה בשבת היא לשם תענוג. והנ"מ היא, פעם ראו את רבי עקיבא בוכה ביום שבת. אמרו לו: מדוע אתה בוכה, הרי שבת היום? אמר להם: הבכי הוא בשביל להפיג כאב שיש ישנם אנשים שהאכילה מזיקה להם, כגון שיש לאדם כאב בטן, והעונג שלו הוא שלא לאכול - אם כן שלא יאכל. וכותב על זה הרמ"א: "וכן מי שיש לו עונג אם יבכה בכדי שיפיג צער מלבו מותר" (עיין לשו"ע שם סעי' ב' ג' ולחוננים עליו).

אסור להתענות בשבת אפי' זמן קצר

לעיתים יש שבת חתן בבה"כ ומאריכים מאד ומתוך כך מתאחרת סעודת השבת. כתוב בשו"ע: "אסור להתענות בשבת עד שש שעות ביום, אפילו לומד ומתפלל אסור". ומשמע מכאן שחמש שעות מותר לצום. וכתוב בהלכה: שאין לצום בשבת אפילו זמן מועט (עיין לשו"ע סי' רפ"ח סעי' א', ולכה"ח שם ס"ק א', ולמש"ב ס"ק א').

אם אדם התפלל במנין ראשון, ומאחר את סעודתו - זה אסור. אבל אם מנהגו בכל שבת לאכול מאוחר ולא לשם תענית - מותר, וכן מי שמסיים להתפלל מאוחר מותר לו לאחר הסעודה ובלבד שיאכל קודם חצות ולא יעבור חצי היום שאז כבר חל עליו דין סעודה שלישית.

וכבר אמרו בדרך רמז, שאכילה בליל שבת - כנגד יצחק אבינו, וביום שבת - כנגד אברהם אבינו, וסעודה שלישית כנגד יעקב אבינו. וכן מופיע בנוסח 'לשם יחוד' שנוהגים לומר לפני כל סעודה בשבת. למרות שכתוב על יעקב אבינו שהסתפק במועט, כפי שנאמר "ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש", ראוי לכבד את סעודה שלישית וכן סעודה רביעית, במפה יפה על השולחן, ובלחם משנה. ואם קשה עליו האכילה, יאכל רק כזית, ואם אינו יכול לאכול כזית לחם - יאכל מזונות, ואם אינו יכול - יאכל פירות. וכתוב: מי שלא עושה סעודה רביעית כאילו לא עשה סעודה שלישית (עיין לבא"ח ש"ש פרשת ויצא אות כ"ז).

אנו מצפים שהגאולה תהיה בקרוב "פתאום יבוא הנביא" והיינו כחולמים, ולא נספיק לראות את המשיח וכבר בית המקדש ירד בנוי ומשוכלל, ויה"ר שיהיה בעגלא ובזמן קריב ואמרנו אמן.

*רוצים לקבל קול צופיך באמייל כל שבוע !!

שלחו לנו בבקשה באמייל ל- webmaster@harav.org

לו אני אעשה כך וכך. וכן שאלו הלאה מה יעשה אם ירוויח יותר ויותר וכו'. עד שאמר לו מה תעשה אם תרוויח מליון דולר? ענה לו: הייתי נותן לך רבע מליון דולר, והפסיכולוג מרוב שמחה שיקבל סכום כזה, מת. על כן צריך להזהר מאד שלא יאמר לחברו בבת אחת בשורה טובה או רעה שלא יגרם לו נזק, אלא יאמר לו ברמז דק, כנ"ל.

יפה תענית לחלום

הגמרא במסכת שבת אומרת (דף יא, ב): "רבי יהושע בריה דרב אידי איקלע לבי רב אשי (רבי יהושע הזדמן, התארח אצל רב אשי). עבדי ליה עגלא תלתא (עשו לו עגל משובת, אוכל טעים). אמרו לו: ליטעם מר מידי (תטעם קצת מזה), אמר להו: בתענית יתיבנא (אני יושב בתענית). אמרו ליה: ולא סבר מר להא דרב יהודה דאמר רבי יהודה, לווה אדם תענית ופורע? (שאל אדם התחיל לצום ובא לו אוכל טעים או בר מצוה, ברית מילה, חתונה וכדו' יכול לאכול ומשלים את התענית למחרת). אמר להו: תענית חלום הוא. ואמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר בריה אמר רב: יפה תענית לחלום כאש לנעורת. ואמר רב חסדא: ובו ביום, ואמר רב יוסף: אפילו בשבת" (עיין לשו"ע סי' רפ"ח סעי' ד', וכן שביום ראשון יצום על מה שציער את עצמו ביום שבת. ואם קשה לו לצום שבת וראשון יכול לצום ביום שני או שלישי וכו', עיי"ש).

יש מי שאומר: רק אם חלם חלום זה שלוש פעמים בלילה. וי"א: שבזמן הזה אין אנו יודעים מה חלום רע, ואעפ"כ כתב מרן שם בסעי' ה' מה שהעולם אומרים חלום רע. האחרונים אומרים: עדיף שביום שבת יתפלל ויקרא תהלים לכבוד שבת, מאשר לצום תענית חלום, כי לא כל אחד בקי בפירוש החלום. וכן יתן צדקה ביום ראשון (עיין בכה"ח שם ס"ק ס"ג).

החולם באמצע היום מתי יצום

אדם שישן בצהריים ביום חול או שישן בשבת בצהריים, וחלם חלום שצריך לצום עליו: יש מי שאומר: ימשיך לצום עד השקיעה. ויש מי שאומר: צריך לצום י"ב שעות. ועל כן אם חלם בשעה 12:00 בצהריים יצום עד 24:00 בלילה. ואעפ"כ שכל שאר בני אדם אוכלים בלילה, מכיון שחלם בצהריים, סימן שרוצים מן השמים לצערו (עיין לרמ"א שם ס"ד). אם אדם חלם שנדר לצום או לתת צדקה, עיין לר"ן (נדרים ח' ע"ב) שטוב לקיים מה שחלם.

חלומות שוא ידברו

במסכת סנהדרין כתוב (דף ל, א): אדם שאביו אמר לו שמשאיר לו כסף, ולא אמר לו היכן הם, וחלם "כך וכך הם במקום פלוני הם של מעשר שני הן, זה היה מעשה ואמר דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין" (ועיין שם בגליון הש"ס משם התשב"ץ ח"ב סי' כ"ח מתי אומרים חלומות שוא ידברו, ומתי מתחשבים בחלם, ובפרט בענין ממוק).

סגולה לחלומות טובים - יקרא קריאת שמע

אדם שרוצה תמיד לחלום חלומות טובים יקרא קריאת שמע על המיטה מתוך סידור. והטוב ביותר שישן מתוך דבר תורה, ילמד קטע זהר או משניות, או ישמע קלטת של דברי תורה.

מו"ר ראש הישיבה רבי עזרא עטיה ע"ה היה מספר שאדם בא

www.harav.org

website@harav.org